

Salla Fagerström

Kymmenen

**KIRVEEN-
ISKUA**

LIKE

Otavan Kirjasäätiö ja Uudenkaupungin Suomalaisen Seuran Säätiö ovat tukeneet tämän kirjan kirjoittamista.

© Salla Fagerström & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

ISBN 978-951-1-45997-2

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Idalle.

Totuudelle.

Matala, jossa
Maria Sofia Åberg
murhattiin
aamuyöllä 3.12.1914

Iso-Huukainen,
silminnäkijähavainto
2.12.1914

LOKALAHTI

**Hannunkarin
aukko**

Pitkäkari
Idan vanhempien koti

Kaurissalo

Ojaluoto, jonka rannasta
Åbergin vene löytyi
aikavälillä 14.–20.12.2014

Pootnaisten torppa, jossa
Jalmari Grönlundin
vanhemmat asuivat.

Vasikkaluoto, jossa asui
kuuro Alarik Paavalinpoika.
Ida vei tänne varastettua
tavaraa 5.12.1914

Alfred Kauniston talo,
josta Ida varasti
veneen 1.12.1914

KUSTAVI

mitta ei kukaan tiedä mitään karäjellä, että
kuinka kauvan minä elän ja minä olen lu-
vanut kaikille kirjoitta kohta hovien. Mit-
tä minä en ole tehnyt siihen murhaan, en
minä ole ollut koskaan ryyhlinen kerta mur-
haan siihen, sillä on totta, että Jumala auttakaan
minua siellä. Jos joku tuomari saisi kaikki
kirjat karäjellä Vehmasta Keisarielle Hovioi-
keudelle ja niin olisi ottaa hyvää ja tulla
minulle tuomaan minulle ne kirjat ja minä
saan pyynnöstäni lukemaan tälle niita.
Kyllä minun omani tuntuu on sängen kovin mur-
heellinen kirjoittamassani tähän kirjoitten Kei-
sarilliselle Hovioikeudelle, sillä minä muistin
niin kauvan kaikki asiattani täynnä sydä-
messäni. Hyvä Jumala auttakaan minulle ijankaik-
kisesti rauhan!

Kunnioituksella
Ida Saarinen.

Ida Saarisen hovioikeudelle kirjoittaman
15-sivuisen vetoomuksen viimeinen sivu.

KUVA: KANSALLISARKISTO

Sisällys

Maria Sofia Åbergin elämän viimeinen päivä	13
JOULUKUU 1914 Salaperäisellä tavalla kadonnut muori	17
KESÄKUU 2016–HEINÄKUU 2018 Tarkoituksellisia tapahtumaketjuja	22
TAMMIKUU 2021 He, jotka eivät ole asettuneet lokeroihin	28
JOULUKUU 1914 Varkaus merikapteeninlesken kotona	37
TAMMIKUU 2021 Kuka olet, Ida?	45
JOULUKUU 1914 Maria Sofia Åbergin vene löytyy	51
HELMIKUU 2021 Tyttö muiden joukossa	55
JOULUKUU 1914 Ryöstösaaliin jäljillä	59
KESÄKUU 2021 Erotettu varastamisen ja siveettömän käytöksen vuoksi	66
JOULUKUU 1914 Verinen matto	80
HUHTIKUU 2021 Idan unelma perheestä	83
TAMMIKUU 1915 Ida tunnustaa, vai tunnustaako?	94

KESÄKUU 2021 Matkalla Matalaan	98
JOULUKUU 1914 Dollarin seteli	104
KESÄKUU 2021 Ensimmäinen oljenkorsi	108
TAMMIKUU 1915 Ida joutuu oikeuden eteen	114
KESÄKUU 2021 Pitkäkarin jälkeläinen	119
TAMMIKUU 1915 Veripilkkuja seinällä	125
KESÄKUU 2021 Niin lähellä, silti niin kaukana	130
HELMIKUU 1915 Kuka ihmeen Fridman?	135
HEINÄKUU 2021 Etsivä löytää	145
HELMIKUU 1915 Aminoffin todistajat	151
HEINÄKUU 2021 Soutaja yössä	158
MAALISKUU 1915 Murhapolttio perämies Fagerin talossa	162
HELMIKUU 2022 Viestejä Fiialta	176
MAALISKUU 1915 Kiivas ja tarmokas nainen	180
TOUKOKUU 2022 Yö kiven sisässä	185

HUHTIKUU 1915	
Dollarin seteli	188
KESÄKUU 2022	
Jokainen polku vie kohti sinua	194
TOUKOKUU 1915	
”En tiedä, vaikka olisi varastanut”	199
KESÄKUU 2022	
Suuren kuusen katveessa	205
TOUKOKUU 1915	
Taavetti Anton Siivosen yllättävä ratkaisu	212
KESÄKUU 2022	
Pitkäkarin aarre	219
KESÄKUU 1915	
Kymmenen kirveeniskua	229
KESÄKUU 2022	
Lovet sängynpäädyssä	237
HEINÄKUU 1915	
Kädet veressä	245
HELMIKUU 1916	
Määränpäänä Hämeenlinna	256
KESÄKUU 2022	
Kotiinpaluu	264
KESÄKUU 2022	
Lasillinen myrkyä	274
Mitä todella tapahtui?	279
Lukijalle	296
Kuvat	301
Lähteet	313
Kirjailijasta	320

Maria Sofia Åbergin elämän viimeinen päivä

Joulukuun illan hämärtyessä tummat aallot huuhtoivat Lokalahden rannikolla kohoavan kallioisen luodon rantoja. Se oli Matalan luoto, yksi tuhansista samanlaisista pikkusaarista, joita luonto oli nähnyt hyväksi sirotella pitkin Selkämeren rannikkoja ja joihin ihmiset olivat nähneet hyväksi asettua asumaan.

Turvallisen matkan päässä rannasta kohosi järkevä ja konstai-lematon torppa, punamullalla kodikkaaksi maalattu. Siellä asui yksinään iäkäs Maria Sofia Åberg, josta tulisi kohta vasten tahtaan kuuluisa.

Vanha Fiia oli keskipituinen ja tanakka muori, jonka kasvoihin merituuli oli uurtanut jälkensä. Lehmä ja lampaat sanelivat hänen päivärytmensä, sillä ne oli hoidettava aamuin ja illoin. Niin tänäänkin, vaikka pyöreänä kumottava kuu jo hopeoi saariston valollaan ja tuttu navettopolku hävisi mustaan, lumettomaan maahan. Se ei haitannut, sillä Fiia olisi osannut torpasta navetalle vaikka silmät sidottuna. Hän tunsi saarensa jokaisen sopukan ja kaikki sen polut. Kukkerlan kartanon maihin kuuluva Matala oli ollut Fiian koti aina. Hänen isänsä torppari Matts Åberg oli tuonut perheensä Raumalta tänne vuonna 1845 Fiian ollessa vain kahdeksan kuukauden ikäinen. Torpparin tytär juurtui saarelle lujasti eikä koskaan mennyt naimisiin.

Matts Åbergin kuoltua keuhkotautiin vuonna 1875 Fiia ja äiti olivat jääneet kahdestaan. He pärjäisivät hyvin, mutta sitten sama ikävänkuuloinen yskä vei hautaan vanhan äidinkin. Fiia jäi yksin Matalaan lehmien ja lampaiden kanssa. Hän oli 39-vuotias ja olisi kaiketi ehtinyt vielä naimisiin, mutta hän valitsi itsellisen osan. Ehkä Fiia oli seurannut sivusta muiden naisten kohtaloita eikä halunnut itselleen samaa taakkaa. Saariston naiset olivat merimiesten vaimoja, jotka useimmiten joutuivat kantamaan yksinäisyyden taakkaa ja ainaista pelkoa puolison hukkumisesta, tai torpparien emäntiä, jotka synnyttivät lapsen toisensa perään ja raatoivat aamusta iltaan.

Niinpä maailmassa oli vain yksi mies, jolle Matalan Fiia oli tiivelvollinen: hänen vuokraisäntänsä Johannes Waaranen Kukkerlan perintötalosta.

Fiia sai tarvittaessa apua veljenpojiltaan, jotka asuivat Vasikkamaan luodolla, puolentoista kilometrin päässä Matalasta. Fiian veli Johan Åberg oli mennyt naimisiin 30 vuotta nuoremman piikansa kanssa ja pistänyt koko liudan lapsia alulle. Sitten hänkin oli menehtynyt keuhkotautiin. Sekä isä että veli olivat olleet 70-vuotiaita kuollessaan. Äiti sentään sinnitteli 71-vuotiaaksi. Fiia oli muutama päivä sitten täyttänyt 70, mutta hänen suunnitelmiinsa ei kuulunut keuhkotauti. Hän aikoi asua saarellaan niin kauan kuin se Kaikkivaltiaalle sopi.

Suhteensa Jumalaan Fiia piti kunnossa. Hän järjesti usein kesäisin Matalassa hartaustilaisuuksia lähiseudun väelle. Mikään ei kohottanut mieltä niin hyvin kuin väkevä Jumalan sana, joka virtasi helisevänä lahjakkaan saarnaajan suusta. Oikeastaan Fiia oli aikonut lähteä juuri tänään, 2. joulukuuta, naapurinsa Vuorisen Taavin kyydillä Uuteenkaupunkiin toimittamaan asioita ja ehkäpä kuuntelemaan pastori Aaltion saarnaa, josta oli ollut ilmoitus *Uudenkaupungin Sanomissakin*. Hartaustilaisuus olisi

ollut neljältä iltapäivällä. Vuorinen ei kuitenkaan päässyt lähtemään, joten Fiia oli jäänyt kotiin. Eikä siinä mitään, kotona oli yllin kyllin tehtävää, ja säästyipä rahaakin. Juuri säästäväisen luonteenlaadun ansiosta Fiian pankkitilille oli kertynyt kohtuullinen vanhuuden turva. Sillä hän suunnitteli elävänsä päivänsä loppuun saakka sitten, kun ei enää kykenisi työntekoon ja joutuisi ehkä lähtemään tältä karulta mutta rakkaalta kotisaareltaan.

Heinäkuussa oli alkanut suuri sota, joka riehui yhä Euroopassa. Yli kansakuntien rajojen leviävä sekasorto ja turvattomuus järkyttivät Fiian kaltaisten tavallisten suomalaisten arkea. Suomi oli osa Venäjän imperiumia, ja Venäjä oli suursodan keskeinen osapuoli. Ihmiset olivat huolissaan siitä, että pankit menisivät sodan melskeissä nurin ja säästöt katoaisivat kuin tuhka tuuleen. Sodan alkaessa väki ryntäsi pankkeihin nostamaan talletuksiaan, vaikka sanomalehdissä rauhoiteltiin: mitään hätää ei ollut, suomalaiset pankit olivat vakavaraisia ja rahat olivat pankeissa paremmassa turvassa kuin koteihin piilotettuina. Pelko, huoli ja epävarmuus loivat kuitenkin tilaisuuksia kaikenlaisille opportunisteille ja saalistajille, jotka haistoivat mahdollisuuden helppoon rahaan.

Mutta Matalan Fiian navettaan maailman kauhut eivät yltäneet. Eläimet oli hoidettava joka päivä, oli sota tai rauha. Tänäkin iltana Fiia astui navetan ovesta sisään ja eläimistä huokuva suloinen lämpö tulvahti tulijan kasvoille. Fiia sytytti öljylampun. Lehmä ja lampaat tervehtivät kärsimättöminä emäntäänsä. Öljylampun heittäessä pitkiä, pehmeitä varjoja navetan seinälle Fiia haki tukun heiniä ja kantoi sen lehmän eteen. Toisen kasan hän laittoi nälkäisinä määkiville lampaille. Rehun piti riittää kevääseen asti, ja nuukuudesta tunnettu Fiia tiesi, mikä oli vähin, millä elikot tulivat talven ajan toimeen.

Tupaan palatessaan Fiia veti kaksiosaisen ulko-oven kunnolla kiinni perässään ja lukitsi sen huolellisesti, niin että rautainen avain loksautti lukossa. Saarella ei asunut muita, ja lähimmät naapurit olivat mantereen puolella, parinsadan metrin soutumatkan päässä, mutta sota teki olon levottomaksi. Lehdessä kerrottiin, että Tanskan rannikolla oli uponnut saksalainen torpedovene, joka oli pimeällä törmännyt tanskalaiseen höyrylaivaan. Huhujen mukaan Selkämerellä liikkui saksalaisten laivasto, joka kärkyi tilaisuutta hyökätä Suomeen. Venäläiset rakensivat linnoutusta Kustavin Katanpähän, jonne oli vain yksitoista kilometriä matkaa, mutta olisiko semmoisesta mitään apua, jos saksalaisia tulisi koko rannikon mitalta? Entä jos ne tulisivat Matalaan yöllä ja ryöstäisivät?

Maria Sofa Åbergin elämän viimeinen päivä kääntyi kohti loppuaan. Hän laittoi kaiketi itselleen pienen iltasen, keitti kupillisen teetä ja leikkasi viipaleen leipää. Kaapista saattoi riittää vielä nokare voitakin leivän päälle. Valkokyksisessä leivinuunissa rätsi tuli tai räsähteli punahehkuinen hiillos, jotta tupa pyysyi lämpimänä aamuun asti. Syötyään, niin kuin joka ilta, Fiia pyyhki pöydän ja lakaisi lattian, sillä hän oli järjestyksen ihminen. Kaikki oli valmiina uutta päivää varten. Päivää, joka ei enää valkenisi hänelle.

Kun työt oli tehty, Fiia kävi aluspaitasillaan tuvan nurkassa olevaan sänkyynsä yöpuulle. Pitkät alushousut hän jätti jalkaansa. Raidalliset villasukat peittivät vanhoja sitkeitä pohkeita. Kun varpaat olivat lämpimät, oli unikin parempaa. Sitten vanhus veti peiton korvilleen ja sammutti öljylampun. Oli keskiviikko, 2. joulukuuta 1914.

Joulukuu 1914

Salaperäisellä tavalla kadonnut muori

Kuusi päivää myöhemmin asettui Vehmaan kihlakunnan kruununnimismies, vapaaherra Berndt Aminoff työpöytänsä ääreen nimismiehen virkatalossa Vehmaan Rautilassa, parikymmentä kilometriä Lokalahdelta kaakkoon. Aminoff oli hoikka ja luotettavan näköinen nuori virkamies, juuri täyttänyt 25 vuotta. Hän oli edellisenä vuonna suorittanut oikeustutkinnon ja päässyt saman tien Taivassalon nimismiehen viransijaiseksi. Aivan yllättäen auennut Vehmaan nimismiehen virka sopi Aminoffille paremmin kuin hyvin. Virkaa hakiessaan Aminoff oli peitonnut kaksi kokeneempaa hakijaa ja ikätoverinsa Hannes Liukkosen. Eduksi katsottiin se, että Berndt Aminoff tunsi seudun hyvin. Hän oli syntynyt lähistöllä, Saaren kartanossa Mietoisissa. Vaakakupissa painoivat toki myös sukujuuret: tuoreen viranhaltijan isä oli vapaaherra ja valtiopäivämies Ivan Alexander Aminoff, Saaren kartanon herra.

Lokalahden, Taivassalon, Vehmaan ja Kustavin maaseutupaikojen muodostama Vehmaan kihlakunta oli turvallinen alku nuoren oikeusoppineen uralle. Kruununnimismiehen eli vallesmannin tehtävät olivat vastuullisia mutta silti tavanomaisia ja suhteellisen yllätyksettömiä. Hän toimi poliisiapäällikkönä, syyt-

täjänä ja yleishallintovirkamiehenä. Käytännön työhön kuului passittaa tappelijoita, näpistelijöitä ja muita resupekkoja lääninvankilaan ja järjestää heille aikanaan oikeuskäsittely. Henkirikokset eivät olleet kovin tavallisia, ja nekin vähät olivat yleensä pikaistuksissa ja humalassa tehtyjä tappoja tai epätoivoisten pii-kojen tekemiä lapsensurmia.

Nuoren nimismiehen ensimmäinen puoli vuotta virassa oli mennyt mukavasti. Pahantekijöitä oli saatu kiinni, riitoja ja rikoksia selvitetty kohtuullisesti. Muutkin toimet olivat luistaneet. Kaiken lisäksi keväällä oli luvassa perheenisäystä: Aminoffin puoliso Hjördis odotti esikoistaan, jonka laskettu aika oli toukokuussa.

Mutta tämä aamu muutti kaiken.

Rautilaan saapui sana, että Lokalahdella oli tuntemattomalla tavalla kadonnut yksinäinen mökin muori Maria Sofia Åberg ja että tapauksessa oli syytä epäillä rikosta. Nyt Aminoffilla oli ensimmäistä kertaa käsissään jotain muuta kuin renkien rähinää ja humalaisten huitomista. Hän lähti välittömästi Lokalahdelle tutkimaan asiaa. Mukaan nimismies otti alaisensa, konstaapeli Juho Kartion. Pitkä ja raamikas Kartio oli ollut kaksikymmentä vuotta armeijassa, mutta kun keisari lakkautti Suomen sotaväen, Kartio oli ryhtynyt poliisiksi.

Rivakka hevoskyyti Vehmaalta Lokalahden Varanpään kylään kesti reilut kaksi tuntia. Sitten oli edessä vielä vajaan kolmen kilometrin soutumatka Varanpäästä Matalaan. Siellä kohdattiin Fiia Åbergin 21-vuotias veljenpoika Johan Åberg ja tämän isäpuoli, torppari Taavetti Anton Siivonen. He olivat tulleet Vasikka- maalta, joka oli puolentoista kilometrin päässä Matalasta.

Nimismiehen johdolla lähdettiin tutkimaan Åbergin mökkiä. Pihamaa oli siisti, eikä siellä huomattu mitään kummal-

lista. Muutaman metrin päässä torpasta kohosi matala kiviaita, jonka takana oli navetta. Sieltä kantautui eläinten ääniä.

Torpan ovi oli tiukasti lukossa. Koputuksista huolimatta kukaan ei tullut avaamaan ovea, joten se murrettiin auki. Porstuassa heti vasemmalla oli ovi, josta pääsi tupaan. Oikealta nousivat jyrkät rappuset pimeälle vintille. Sisällä tuvassa oli kolme ikkunaa, yksi jokaisella ulkoseinällä. Niistä lankeava harmaa joulukuun valo jätti tuvan hämäräksi. Porstuan oven vieressä oli toinen ovi, jonka takana oli kamari. Sielläkään ei ollut ketään. Tuvan takanurkkaan oli sijattu sänky, joka näytti koskemattomalta. Kamarin oven vieressä, keskellä tupaa oli suuri valkoiseksi kalkittu leivinuuni. Mökki todettiin kaikkineen varsin puhtaaksi ja siistiksi.

Mutta jotain outoa mökissä oli: pöydällä olevasta kukkaruukusta löytyi tupakantumppeja ja permannolla ajelehti palaneita tulitikunpätkiä. Omaiset tiesivät, ettei Fiia Åberg tupakoinut, eikä hän suvainnut roskia lattialla. Hämrää tupaa yritettiin tutkia tarkemmin, mutta lampusta oli polttoneste loppu, eikä paloöljypulloa löytynyt mistään. Torppari Siivonen ja nuori Åberg silmäilivät tupaa epävarmoina ja tuumasivat, että jotain muutakin taisi puuttua. Mutta mitä, sitä he eivät kuitenkaan osanneet sanoa.

Sen sijaan Fiian ruuhi oli varmuudella kadonnut. Se oli vanhanmallinen, ulkoa ja sisältä tummaksi tervattu. Siivosen mukaan köli oli päällystetty ”kalvanoidulla levyllä” ja kiinnitetty messinkiruuveilla. Oliko Åbergin muori lähtenyt veneellä jonnekin? Saaristossa katoamistapaukset osoittautuivat valitettavan usein hukkumisiksi. Vaikka ihmiset saivat elantonsa merestä ja merenkulusta, he osasivat harvemmin uida. Vahingossa yli laidan joutuneet upposivat aaltojen syliin, ja jäljelle jäi vain yksinään ajelehtiva ruuhi.

Näinkö Fiiallekin oli käynyt? Se olisi ollut helpoin selitys. Mutta katoamisesta ilmoittaneet eivät uskoneet siihen. Jostain syystä he epäilivät heti rikosta.

Matalasta poliisit lähtivät lähimpään naapuriin, Huvuarin torppaan, joka oli vastarannalla mantereen puolella. Sinne oli matkaa runsaat parisataa metriä. Huvuarissa tavattiin emäntä Ellida Österman, joka kertoi tuntevansa Fiian hyvin. Hän oli nähnyt naapurinsa viimeksi tiistaina 1. joulukuuta. Silloin Fiia oli soustanut Huvuariin ja kertonut aikovansa lähteä käymään toisen naapurin kyydillä Uudessakaupungissa keskiviikkona. Fiia oli pyytänyt Östermanea ruokkimaan lehmän sillä välin. Mutta Uudenkaupungin matka ei ollut kiveen kirjoitettu, koska Fiia ei ollut vielä kysynyt kyytiä. ”Jos ikkunassa palaa aamulla valkea, jään kotiin eikä lehmää tarvitse tulla ruokkimaan”, oli Fiia sanonut Huvuarista lähtiessään. Keskiviikkoamuna Huvuarin emäntä oli tähyillyt Matalaan. Sieltä oli näkynyt öljylampun valo. Fiia oli siis jäänyt kotiin. Sen koommin ei Matalasta ollut näkynyt valoa eikä elonmerkkejä.

Lauantaina 5. joulukuuta Huvuarin emäntä oli patistanut miehensä käymään Matalassa, koska saari vaikutti epätavallisen hiljaiselta. Ettei vain Fiialle ollut sattunut mitään. Torppari Österman oli Matalaan rantautuessaan pannut heti merkille, että Fiian ruuhi oli poissa, eikä muoria itseäänkään näkynyt missään. Torpan ovi oli lukossa, mutta navetan päässä olevan vajan ovi oli repsottanut sepposen selällään. Navetan sontaluukku oli auki, lehmän edessä oli valtava heinäkasa ja takana iso läjä lantaa. Navetta oli siis ollut ainakin pari päivää siivoamatta.

Torppari Österman tiesi kertoa poliisille muutakin. Fiialla oli käynyt varkaita muutama viikko aiemmin, pyhäinmiestenpäivän jälkeen. Joku oli murtautunut mökin vieressä olevaan piha-

varastoon, jota kutsuttiin kammioksi. Sieltä oli viety lukitsematomasta kirstusta 30 markkaa. Samassa paperikäärössä oli ollut kaikkiaan 50 markkaa, mutta varas ei ollut vienyt kaikkia rahoja. Jostain syystä Fiia ei halunnut tehdä tästä tapauksesta ilmoitusta poliisille siitäkään huolimatta, että 30 markkaa ei ollut aivan pieni summa: se saattoi olla tavallisen piian kahden kuukauden rahapalkka talvikaudella. Tieto oudoksutti poliisia. Oliko varkaudella jotain tekemistä Fiian äkillisen katoamisen kanssa?

Nimismies Aminoffin ja konstaapeli Kartion tiedustelut jäivät laihoiksi, sillä Huuvarin väki ja heidän naapurinsa olivat ainoita, jotka olivat tavanneet Fiiaa viime päivinä. Kukaan muu ei ollut nähnyt eikä kuullut mitään. Muori oli kadonnut savuna ilmaan omasta kodistaan keskiviikkoamun jälkeen.

Kaksi päivää myöhemmin, 10. joulukuuta, nimismies Aminoff ja konstaapeli Kartio palasivat jälleen Matalan luodolle. Nyt apuna oli muutamia naapureita, Huuvarin emäntä sekä Fiian veljenpoika Johan. Isäpuoli Siivonen ei tällä kertaa ollut mukana. Tarkoitus oli katsoa tarkemmin, puuttuiko torpasta tavaraa ja oliko kyseessä mahdollisesti ryöstö – kenties jopa ryöstömurha.

Väki katseli ympärilleen. Ehkä ulkona paistoi harvinainen joulukuun aurinko tai öljylamppuun oli saatu paloöljyä, sillä naapurit tekivät tarkkoja havaintoja. Hävinneeksi huomattiin vaskinen kahvipannu, puukengät ja vaatteita naulakosta, voipytty sekä 35 kiloa painava pöytäkaappi. Jotain muutakin tuvasta tuntui puuttuvan, mutta naapurit eivät muistaneet kaikkea Fiian omaisuutta.

Nyt oltiin varmoja, että mökissä oli ainakin käynyt varkaita. Mutta mitä oli tapahtunut Maria Sofia Åbergille?

KESÄKUU 2016–HEINÄKUU 2018

Tarkoituksellisia tapahtumaketjuja

Suitsuke tuoksuu, pitkät ja ohuet tuohukset palavat vakavien ihmisten käsissä. Tsasounassa on kuuma. Pieneen pyhättöön kerääntyneiden ihmisten keskellä makaa vainaja avoimessa arkussa oman itsensä näköisenä, lempivaatteisiinsa puettuna, valkoinen liina silmillään. Hän on ystäväni Aarne. Olen ensimmäistä kertaa ortodoksisissa hautajaisissa ja ihmettelen, kuinka vahvasti nämä tuntemattomat rituaalit resonoivat minussa. Kuolema on läsnä, mutta tunnelma ei ole tukahduttavan surullinen, kuten luterilaisissa hautajaisissa. Tässä on oudolla tavalla uuden tuntu, tarkoituksen tuntu.

Lasken valkoisen liljan arkkuun ja kosketan ystäväni kättä viimeisen kerran. Käsi on jääkylmä, vaikka näyttää lämpimältä. Kehosta on sielu lentänyt pois, mutta minusta tuntuu, että Aarnen väkevä läsnäolo täyttää koko tämän pienen puisen pyhätön ja kujeilee kynttilöiden liekeissä.

Kotimatalla pohdin hautajaisia ja Aarnea, joka ei ole enää tässä maailmassa. Ajatella, ettemme saa enää koskaan vaihtaa ajatuksia asioista, jotka kiinnostivat meitä kumpaakin ja joista ajattelimme samalla tavalla. Ehdimme tuntea vain muutaman vuoden, mutta aivan ensitapaamisesta asti tiesimme kuuluvam-

me samaan heimoon: niihin, jotka ovat jääneet kahden maailman väliin.

Aarne putosi jäihin pienenä pojankoltiaisena 1940-luvulla. Hän ei uskaltanut mennä kotiin selkäsaunan pelossa, sillä häntä oli kielletty menemästä heikoille jälle. Ladossa piileksinyt poika kylmettyi ja sairastui vakavasti. Toivuttuaan sairaudesta hän huomasi olevansa kuuro. Neljäkymmentä vuotta myöhemmin synnyin minä. En pudonnut mihinkään enkä sairastunut, vaan minusta tuli kuuro ihan omia aikojani. Meidän molempien elämä otti samanlaisen käänteen. Suomi jäi molemmille äidinkieleksi, mutta arkikielen tilalle nousi kuurojen kieli, viittomakieli, Suomen väheksytyin vähemmistökieli.

Aarnen syntyessä vuonna 1937 Suomessa suhtauduttiin viittomakieleen hyvin ankarasti. Kouluissa yritettiin opettaa kuuroja lapsia puhumaan, koska puhetta pidettiin ihmisten kielenä ja viittomakieltä apinoiden kielenä. Taustalla oli myös voimakas assimilaatiopyrkimys: kuurot haluttiin sulauttaa valtaväestöön, kuten romaneille ja saamelaisillekin tehtiin. Kuurojen kohdalla tämä ei kuitenkaan onnistunut, sillä lapselta voi ehkä kitkeä kielen ja kulttuurin, mutta kuuroutta ei pysty voittamaan eikä peittämään.

Aarnen kaltaiset oppilaat pärjäsivät puheopetuksessa luonnostaan hyvin, koska he olivat oppineet kielen jo ennen kuuroutumistaan. Opintomenestystä mitattiin pääasiassa puhetaidon perusteella, ei niinkään koulusivistyksellä. Niinpä kuuroina syntyneillä lapsilla oli aivan erilaiset, paljon vaikeammat lähtökohdat. Heillä ei ollut mitään kieltä, eivätkä he saaneet käyttää viittomakieltä, kuuron luontaista kieltä. Viittomisesta kiinni jääneet saivat kartta-kepeistä sormille, heitä tukistettiin ja pahoinpideltiin eri tavoin. Kuuroja lapsia oli helppo pieksää, sillä kielettöminä he eivät osanneet kertoa väkivallasta. Ja olisiko ketään kiinnostanutkaan?

Hautajaisten jälkeen Aarnen tytär ottaa yhteyttä: hänen isänsä on jättänyt minulle perinnöksi *Kuurojen lehtiä* yli sadan vuoden ajalta. Ikivanha lehtikokoelma osoittautuu varsinaiseksi viittomakielisten Aleksandrian kirjastoksi.

Kuurojen lehti alkoi ilmestyä vuonna 1896 kahden kuurojenopettajan toimittamana, silloin vielä *Kuuromykkäin lehtenä*. Se on siis yksi Suomen vanhimpia yhä ilmestyviä aikakauslehtiä. Lehti oli alusta asti merkittävä viestintäkanava, jonka kautta kuurot tiedottivat toisilleen tekemisistään. ”Uutisia kotimaasta”-palstalle ilmoitettiin kihlaukset, avioliitot, syntymät ja kuolemat sekä muutot, työpaikat ja tapaturmat. Palsta oli varmasti lehden suosituinta lukemistoa, koska toisten tekemiset ja tekemättä jättämiset ovat aina kiinnostaneet kuuroja.

Selaillessani lehtiä ymmärrän, miksi Arne on vaalinut kokoelmaansa ja miksi hän halusi jättää sen juuri minulle. Hän tiesi, että arvostaisin tätä hykerryttävää aikamatkaa menneeseen maailmaan. Vanha puheenparsi vetää suupieleni hymyyn samalla, kun ihmettelen uutisten yksityiskohtaisuutta. ”Kuuromykkä Kustaa Korvala sairastettuaan pitemmän ajan kasvia ruokalaukussa, pääsi toivomaansa Isän kotiin lokak. 31 p:nä 1926”, kerrotaan eräässä lehdessä. Toisessa uutisessa vuodelta 1909 kuvailaan, kuinka joku ajuri oli ajanut hevosellaan kotkalaisen kuuron Karoliina Hännisen yli. Erikoisen onnettomasta tapauksesta tekee se, että saman ajurin jyräämäksi oli jäänyt myös Hännisen aviomies edellisenä talvena. Vielä hullummin kävi vuonna 1919 eräälle 70-vuotiaalle kuurolle leskivaimolle, joka oli pari vuotta aiemmin jäänyt Kokemäellä junan alle ja menettänyt toisen jalkansa. Kun jalkapuoli muori oli taas potkutellut kelkalla pitkin junaraiteita, hän oli jäänyt junan alle toistamiseen, ja vieläpä aivan samassa kohdassa kuin viimeksi. Tällä kertaa kyseessä oli lumiaurajuna, mikä taisi olla onni onnettomuudessa. Leski-

vaimo kelkkoineen lensi ojaan ja ”kun juna saatiin pysähtymään vakuutteli muija ojassa, ettei tällä kertaa käynytkään niin hullusti kuin viime kerralla. Vaimo oli todella jäänyt aivan vahingoittumattomaksi”. Siinä oli kaksin verroin onnekas muori, sillä entisaikaan kuurojen tyypillinen kuolinsyy oli junan alle jääminen. Junaraiteet olivat nopein kävelyreitti paikasta toiseen, eivätkä kuurot tietenkään kuulleet lähestyvää junaa.

Ennen vanhaan ei pahemmin tietosuojaa ajateltu. Näissäkin lehdissä kerrotaan varsin seikkaperäisesti rikoksista, joissa kuurot ovat olleet joko uhreina tai tekijöinä. Tarkoituksena oli varoittaa muita joutumasta uhreiksi ja toisaalta uutiset toimivat moraalisisina pelotteina siitä, ettei rikos kannattanut. ”Uutisia kotimaasta” -palstan tarinoista selviää, että hyvin usein rikosiin liittyi alkoholi.

Rehellisten mutta huonoon seuraan joutuneiden kuurojen joukosta erottuvat pesunkestävät taparikolliset, sellaiset kuin muuan Kalle Andersson, Finlaysonin tekstiilitehtaan kutojattaren avioton poika. Andersson sai 18-vuotiaana potkut Turun kuuromykkäinkoulusta näpistelyn takia. ”Uutisia kotimaasta” -palstan mukaan hänet tuomittiin kuusinkertaisesta varkaudesta ”elinijäkseen” vankilaan vuonna 1906. Kymmenen vuotta myöhemmin Andersson oli kuitenkin taas vapaalla jalalla ja heti syytettynä varkaudesta.

Anderssonin epätavallinen elämä kiinnostaa minua sen verran, että seurailen hänen harha-askeleitaan Kansalliskirjaston sanomalehtihauulla vuoteen 1931 saakka. Viimeinen Anderssonista löytämäni tieto tuo mieleen karman lain: hän joutui ryyppyseurueensa ryöstämäksi. Elämäntaparikollisesta tuli itse rikoksen uhri.

Sitten avaan vuoden 1915 helmikuun lehden. Hauraiden, useasti luettujen sivujen välistä ilmestyy pikku-uutinen otsikolla ”Surullinen asia”. Otsikko on *Kuuromykkäin lehden* tapaan

ytimekäs ja helppolukuinen, jotta heikommin suomea osaavat kuurotkin ymmärtäisivät sen, mutta itse uutinen on kaikkea muuta kuin yksinkertainen:

”Eräs kuuromykkä tyttö Iida Saarinen Lokalahden pitäjästä murhasi viime joulukuun 3 ja 4 päivän välisenä yönä yksinäisen, 70 vuoden vanhan vaimon Sofia Åberg’in. Vanha vaimo asui yksin omassa tuvassaan eräässä saarella. Iida Saarinen meni saarelle, piileskeli metsässä pari päivää ja odotti milloin hän murhaisi vanhan vaimon.

”Kun hän näki Sofia Åbergin menevän navettaan hiipi kuuromykkä tuvan vintille. Yöllä vanhuksen nukkuessa tuli julma kuuromykkä alas tupaan ja löi vanhuksen kirveellä kuoliaaksi, kantoi hänen ruumiinsa mereen ja upotti sen sinne. Sitten hän varasti tuvasta huonekaluja, tavaroita, rahaa y.m. sekä peitti tarkasti murhan jäljet, pesi veren pois j.n.e.

”Kuuromykkä Iida Saarinen on ennenkin varastanut. Hän lie-nee myös sytyttänyt tulipalon ja tehnyt monia rikoksia. Hänet on vangittu ja hän odottaa tuomiotansa.

”Me ihmettelimme ja säälimme, että paha on saanut tämän kuuromykan niin valtaansa. Hän on käynyt Turun kuuromykkäinkoulun ja on ijältään vielä nuori.”

En ole uskoa silmiäni. Tämä on aivan varmasti ollut aikanaan valtava, pöyristyttävä skandaali kuurojen yhteisössä. Jos tällaista tapahtuisi nyt, asiasta puhuttaisiin seuraavat kymmenen vuotta.

Tunnen kuurojen historian hyvin, mutta en ole koskaan kuullut Iida Saarisesta. Tapaus on niin hyytävä, että tarinan luulisi elävän kuurojen keskuudessa edelleen. Miksi nuori tyttö murhaisi vanhan naisen? Mikä oli Saarisin ja Sofia Åbergin suhde? Tunsiivatko he toisensa? Parin päivän metsässä piileskely joulukuun keleissä ja merituulen viimassa kuulostaa varsin määrätietoista toiminnalta, uhria oli väijytty ilmeisen sinnikkäästi. Saarisella

oli runsaasti aikaa muuttaa mielensä, mutta hän oli silti vienyt kammottavan suunnitelmansa loppuun saakka. Miksi? Kantoiko Saarinen kaunaa vanhukselle? Oliko kyseessä kosto jostakin? Kenties tyttö oli ollut piikana torpassa ja saanut potkut tai häntä oli kohdeltu huonosti. Vai oliko Saarinen jollakin tavalla mielenvikainen ja uhriksi olisi voinut joutua kuka tahansa?

Selaan lehtiä eteenpäin nähdäkseni, kerrottaisiinko tuomiosta. Tietenkin tapausta oli seurattu tarkkaan: saman vuoden elokuun lehdessä kerrotaan, että Ida Josefina Saarinen on tuomittu elinkautekseen kuritushuoneeseen useista varkauksista, murhapoltosta ja ryöstömurhasta. Vielä murhapolttokin? Rikosnimikkeet kuulostavat yhtä aikaa karmaisevilta ja kummallisilta. Harva kuuro on Suomessa tehnyt rikoksen, josta saa elinkautisen, ja vielä harvempi – jos kukaan – heistä on nainen.

Käyn varhemmat lehdet läpi. Niissä ei mainita ainuttakaan tapausta, jossa kuuro nainen olisi saanut yhtä ankaran tuomion yhtä järkyttävästä rikoksesta. Ida Josefina Saarinen oli kuurojen kirjoitetun historian ensimmäinen elinkautiseen tuomittu nainen.